

10. Шнейдер Л.Б. Девиантное поведение детей и подростков / Л. Б. Шнейдер. – М.: Академический проект; Трикта, 2005. – 336 с.

УДК 378.016:[53+51]

В.О. Демкова, В.Ф. Заболотний, м. Вінниця, Україна
V. Demkova, V. Zabolotniy, Vinnytsia, Ukraine
e-mail: vitademkova@yandex.ua

ОСВІТНЕ СЕРЕДОВИЩЕ У ПІДВИЩЕННІ ЯКОСТІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИКИ І МАТЕМАТИКИ

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз різних наукових підходів до визначення поняття освітнього середовища вищого навчального закладу та обґрунтування даної категорії як однієї з педагогічних умов реалізації особистості студента, як фактору розвитку особистості майбутнього вчителя фізики і математики. Під поняттям освітнього середовища вищого навчального закладу розуміють професійно і особистісно-стимулююче середовище, яке є сукупністю матеріальних, педагогічних і психологічних факторів вузівської дійсності, що спонукають об'єктів освітнього процесу до професійно-особистісного розвитку і саморозвитку. Створення освітнього середовища у вищому навчальному закладі є важливою умовою, що стимулює результативність педагогічної підготовки у професійному становленні майбутнього вчителя фізики і математики. Суб'єкти освітнього процесу організують, створюють освітнє середовище, постійно впливають на нього в процесі функціонування. Розглянуто суть, основні структурні компоненти та фактори освітнього середовища як засобу опосередкованого педагогічного впливу на студентів у вищій школі. За однією з класифікацій до особистісних компонентів середовища відносять: соціальний, мотиваційний, креативний, рефлексивний, аксіологічний та інтегративний. Освітнє середовище з фізики включає в себе такі компоненти: ресурсно-суб'єктний, матеріально-технічний та ідейно-технологічний. До факторів освітнього середовища відносять сукупність явищ і процесів, які в предметно-рекреаційному, просторово-тимчасовому, інформаційному, комунікативно-діяльницькому, морально-психологічному або будь-яких інших аспектах пов'язані з освітнім процесом, виступають як його умова, передумова, предметна оболонка.

Ключові слова: освітнє середовище, освітнє середовище вищого навчального закладу, компоненти середовища, фактори освітнього середовища, освітній процес, складові освітнього середовища з фізики, професійна підготовка, педагогічний процес.

Annotation. In this article completed theoretical analysis of different scientific approaches to the definition of the educational environment of higher educational establishment and justification this category as one of pedagogical conditions of realization of student's personality, as a factor of development of personality of future physics and mathematics teachers. The concept of the educational environment of a higher educational institution is professionally and personally stimulating space, which is a collection of material, pedagogical and psychological factors of University actually inducing objects of the educational process to professional and personal development and self-development. It is important to create an educational environment in a higher educational institution, which will stimulate the effectiveness of the pedagogical training in the professional development of future teacher of physics and mathematics. The subjects of the educational process and organize, create educational environment and permanently affect him in the operation. The paper identifies the components of educational environment as a means of instructor's indirect influence on the students' development at higher school. Personal components of the environment include: social, motivational, creative, reflective, ethical and integrative. Learning environment in physics includes the following components: the resource and subjective, material and ideological and technological. The factors of the educational environment include the totality of phenomena and processes, which subject recreational, spatial-temporal, informational, communicative-active, moral-psychological or any other aspects related to educational process, serve as a condition and prerequisite, the subject sheath.

Key words: educational environment, educational environment of higher educational institutions, components of environment, factors of educational environment, educational process, educational environment components in physics, professional training, pedagogical process.

Постановка проблеми. Інтеграція вищої освіти України до світового освітнього простору та модернізація національної системи педагогічної освіти вимагає вдосконалення професійної підготовки спеціалістів та створення відповідного дієвого освітнього середовища. Освітнє середовище професійної підготовки фахівця є складовою освітнього середовища вищого навчального закладу.

У цьому контексті набуває актуальності

завдання перетворення освітнього середовища вищого навчального закладу на високоорганізовану спільноту з прогресивними поглядами, продуктивною діяльністю, яка забезпечує умови становлення компетентної особистості, здатної якісно розв'язувати професійні проблеми. Адже саме освітнє середовище вищого навчального закладу має великий вплив на особистість студента впродовж усього його періоду навчання.

Взаємодія особистості та середовища характеризується багаторівневістю й складними взаємозв'язками, тому ефективний і повноцінний розвиток особистості у вищому навчальному закладі відбувається через залучення студентів до активної, динамічної, спрямованої на певний результат індивідуальної та самостійної інтелектуальної творчої праці [6, с. 178].

Незважаючи на підвищений інтерес до проблеми реалізації середовищного підходу в освіті, всебічного дослідження самого феномену освітнього середовища, у науковців немає єдиного підходу щодо визначення поняття освітнього середовища ВНЗ. Також нерозкритими є питання теоретичного обґрунтування освітнього середовища як фактору розвитку особистості майбутнього вчителя фізики і математики.

Аналіз досліджень та публікацій. Останнім часом проблема формування дієвого освітнього середовища перебуває в центрі уваги дослідників. Актуальні на сьогодні питання середовищного підходу та аспекти взаємин усіх складників освітнього середовища знайшли втілення у дослідженнях А. Артюхіної, М. Братко, О. Гори, Р. Гуревича, О. Керницького, Л. Коношевського, А. Куха, Т. Логвіної-Бик, Т. Менг, В. Новікова, Т. Равчиної, Л. Редько, О. Романовського, В. Ясвіна та ін.

Мета статті – здійснити теоретичний аналіз різних наукових підходів до визначення поняття освітнього середовища вищого навчального закладу, його компонентів та обґрунтування цієї категорії як однієї з педагогічних умов реалізації особистості студента і фактору розвитку особистості майбутнього вчителя фізики і математики.

Виклад основного матеріалу. На думку багатьох вітчизняних і зарубіжних дослідників, середовищний підхід є одним із перспективних напрямків підвищення якості освіти та підготовки фахівців, що відповідатимуть сучасним вимогам. Адже необхідною умовою успішного досягнення педагогічних цілей є ефективне функціонування освітнього середовища.

Дослідник В. Ясвін під освітнім середовищем розуміє систему впливів і умов формування особистості, а також можливостей для її розвитку, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні [10, с. 17].

Під змістом поняття освітнього середовища О. Романовський розуміє сукупність матеріальних, духовних і емоційно-психологічних умов, у яких відбувається навчально-виховний процес, а також чинників, що можуть як сприяти, так і перешкоджати досягненню запланованих результатів [9, с. 94].

Уточнюючи поняття освітнього середовища вищого навчального закладу, дослідник О. Гора розглядає його як сукупність духовно-матеріальних умов його функціонування, що забезпечують саморозвиток вільної і активної особистості студента,

реалізацію його творчого потенціалу [3, с. 99].

На основі підходу до вивчення освітнього середовища ВНЗ як педагогічного феномену, доктор А. Артюхіна розглядає його як континуум, що розвивається, і який складається з просторово-часових, соціально-культурних, діяльнісних, комунікативних, інформаційних та інших факторів, які з'являються як цілеспрямовано створювані й спонтанні умови взаємодії особистості, що розвивається, і об'єктивного світу вищої школи [1]. Такої ж думки дотримується і науковець О. Керницький [4, с. 4].

Нам імпонують погляди вченого В. Новікова, який під поняттям освітнього середовища вищого навчального закладу розуміє професійно й особистісно-стимулююче середовище, яке є сукупністю матеріальних, педагогічних і психологічних факторів вишівської дійсності, що спонукають об'єкти освітнього процесу до професійно-особистісного розвитку і саморозвитку [7].

Процес взаємодії особистостей у освітньому середовищі вимагає особливої уваги до особистісних компонентів середовища. Так, на думку науковця О. Гора до них належать:

- соціальний компонент – комплекс соціально орієнтованих потреб суб'єктів освітнього середовища, їх соціальних взаємодій та взаємовпливів;

- мотиваційний компонент – формування в учасників середовища сукупності спонукань та внутрішніх переконань, що регулюють процес професійного зростання майбутнього фахівця;

- креативний компонент – творчість як фактор позитивного розвитку особистості;

- рефлексивний компонент – усвідомлення значущості національних настроїв та запорука їх використання у професійній діяльності;

- аксіологічний компонент – формування системи особистісно-значимих цінностей;

- інтегративний компонент – об'єднання усіх попередніх компонентів у складну систему впливу на особистість [3, с. 99].

Існують й інші класифікації структурних компонентів освітнього середовища. Так, дослідник Т. Логвіна-Бик у своїй статті наводить декілька таких класифікацій різних авторів: фізичне оточення, людські фактори, програма навчання (за Г. Ковальовим); соціально-контактна частина середовища, інформаційна, соматична, предметна (за Є. Климовим); просторово-семантичний, змістово-методичний, комунікативно-організаційний компоненти (за С. Тарасовим); суб'єкти освітнього процесу, соціальний, просторово-предметний, технологічний (психодидактичний) компоненти (за В. Явіним) [6, с. 179].

Освітнє середовище ВНЗ визначається сферою міжособистісної взаємодії й соціальних зв'язків, системою засобів комунікації й інформації, що відіграють освітню роль, системою організованих педагогічних впливів і процесів.

А. Артюхіна стверджує, що лише освітні середовища, які поєднують в собі різноманіття життєвих ситуацій і професійну орієнтованість навчальної та поза навчальної сфер розвитку учасників освітнього процесу, виявляються такими, що відповідають запитам і цілям сучасної освіти. До факторів освітнього середовища на думку професора А. Артюхіна належить сукупність явищ і процесів, які в предметно-рекреаційному, просторово-тимчасовому, інформаційному, комунікативно-діяльнісному, морально-психологічному або будь-яких інших аспектах пов'язані з освітнім процесом, виступають як його умова, передумова, предметна оболонка. У цьому відношенні проектування й створення освітнього середовища включає систему цілеспрямованих дій кафедр, які функціонують у вищій школі актуалізуючи предметно-інформаційно-психологічні фактори, що забезпечують підтримку цілеспрямованої науково-педагогічної діяльності викладачів і саморозвитку студентів [1].

Також науковець виділяє в структурі середовища фактори прямої та опосередкованої дії. До факторів прямої дії належать ті, які стають тотожними навчальним засобам. Прикладом таких факторів є: джерела інформації, навчальне обладнання, що використовується для проведення лабораторного практикуму, системи підтримки навчальної діяльності та спілкування. Факторами опосередкованої дії є ті, що впливають на засвоєння знань та розвиток студентів опосередковано. До них належать температура в приміщенні, освітленість та ергономічне обладнання навчального місця та ін.

На думку М. Братко, освітнє середовище вищого навчального закладу – це комплекс умов (можливостей) та ресурсів (матеріальних, фінансових, особистісних, технологічних, організаційних, репутаційних) для освіти особистості, що склались цілеспрямовано в установі, яка виконує освітні функції з надання фахової освіти, що відповідає певному рівню вищої освіти, забезпечує можливості для загальнокультурного та особистісного розвитку суб'єктів освітнього процесу. Такий підхід дозволяє розглядати в якості «фактору впливу» на суб'єкта навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі будь-яку з умов або будь-який ресурс освітнього середовища. Тому цілеспрямовано змінюючи їх, можна здійснювати опосередкований вплив на всі складові освітнього процесу, в тому числі на його результат – випускника-фахівця [2, с. 19].

Науковець А. Кух виділяє три основні складові освітнього середовища з фізики:

- ресурсно-суб'єктний компонент – визначає суб'єкти освітнього середовища, регламентує вимоги до приміщень та обладнання кабінету фізики і принципи наукової організації праці, визначає систему підготовки педагогічних працівників та вимоги суспільства до їх кваліфікації (компетенції);
- матеріально-технічний компонент – це

навчально-матеріальна база та навчально-методичний комплекс;

- ідейно-технологічний компонент визначається опосередкованими зв'язками з реальним світом, які формуються у процесі життєдіяльності людини, характеризує загальний «клімат» цієї діяльності.

Ці компоненти освітнього середовища забезпечують виконання таких основних функцій:

- виявлення, розкриття і розвиток здібностей та потенційних можливостей індивіда до творчої ініціативи;
- створення умов для самостійного здобуття знань і їх якісного засвоєння;
- забезпечення автоматизації процесів обробки результатів навчання, у тому числі результатів просування у навчанні;
- діагностика, управління та прогнозування індивідуальних здобутків студентів [5].

Сучасний етап розвитку суспільства вимагає вдосконалення вищої педагогічної освіти, змін у стилі діяльності сучасного учителя, підвищення рівня його професійної підготовки.

Ступінь впливу освітнього середовища на розвиток, навчально-пізнавальну діяльність і професійну підготовку студентів певною мірою визначається системою їхніх ставлень до цього середовища, що визначає активність студентів.

Саме викладач є організатором освітнього середовища у вищій школі. Він забезпечує умови для суб'єктно-суб'єктної педагогічної взаємодії та міжособистісної взаємодії студентів, узгоджує це середовище з їхніми професійними інтересами, прагненнями, потребами, підтримує його розвиток, поступово залучаючи студентів до його вдосконалення або модифікації.

Перед викладачами вищого навчального закладу постає необхідність роботи одночасно в трьох різних галузях: базовій науці, методиці і в навчанні. У першому випадку вони виробляють нове наукове знання, виступаючи в ролі методиста – організують навчальний процес і здійснюють дидактичну та методичну інтерпретацію наукового знання, в якості педагогів – передають наукову інформацію студентам.

Організація навчально-пізнавальної діяльності студентів на різних видах занять, зокрема лабораторних, з метою набуття навчального та професійного досвіду потребує дотримання викладачем низки умов:

- планування різних видів діяльності з поєднанням пізнавальних і практичних професійно і соціально орієнтованих завдань; обдумування їх послідовності та особливостей переходу від однієї до іншої;
- залучення студентів до вибору навчально-пізнавальних завдань, відповідно до їх можливостей та інтересів (використання доступних та зрозумілих завдань, які дають можливість для особистісного,

професійного й соціального розвитку);

- дотримання структури діяльності: визначення студентами мети і завдання роботи; опис етапів проведення експерименту, орієнтованих дій студентів у процесі роботи; організація процесу і підтримка, орієнтування студентів на окремих етапах; обговорення отриманих результатів;
- організація взаємодії з усією групою студентів, забезпечення зайнятості кожного;
- модифікація діяльності студентів у процесі навчання згідно з їхніми реальними досягненнями, емоційним ставленням до роботи, бажаннями, пропозиціями.

Як бачимо, шляхом організації освітнього середовища у ВНЗ та взаємодії студентів з ним викладач має змогу опосередковано впливати на особистість.

Тож становлення студентів як суб'єктів освітнього середовища відбувається шляхом їх включення до педагогічного процесу, що має науково-методичну спрямованість і забезпечує умови для набуття ними педагогічного досвіду, а саме:

- потреба в креативних здібностях і позитивній професійній мотивації, актуалізація відчуття приналежності до університетського середовища як важливого фактора професійного зростання і адаптації до творчої професійно-педагогічної діяльності;
- професійний розвиток студентів, тобто оволодіння педагогічною теорією і набуття педагогічного досвіду, формування мотиваційно-потребувальної сфери особистості студентів із настановою на творчість і нестандартне вирішення професійних проблем;
- творча адаптація до педагогічного процесу, усвідомлення його наукових і методичних основ, засвоєння засобів педагогічної діяльності;
- індивідуалізація, тобто підтримка самобутності особистості, розвиток творчого потенціалу і накопичення практичного досвіду, що дає змогу студентам реалізувати свої професійні можливості у професійній діяльності [6, с. 182].

Література:

1. Артюхина А. И. Образовательная среда высшего учебного заведения как педагогический феномен: автореферат диссертации на соискание ученой степени доктора педагогических наук: 13.00.08 [Электронный ресурс] / А.И. Артюхина. – Волгоград, 2007. – Режим доступа: <http://nauka-pedagogika.com/pedagogika-13-00-08/dissertaciya-obrazovatel'naya-sreda-vysshego-uchebnogo-zavedeniya-kak-pedagogicheskiy-fenomen>
2. Братко М.В. Освітнє середовище вищого навчального закладу: пошук стратегій управління / М.В. Братко // Педагогічна освіта: теорія і практика: збірник наукових праць. – 2014. – № 22. – С. 15-21.
3. Гора О.В. Освітнє середовище як фактор формування національної ідентичності студентів вищих навчальних закладів / О. В. Гора // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. праць. – Полтава, 2011. – С. 97-101.
4. Керницький О.М. Освітнє середовище вищого навчального закладу як педагогічний феномен [Електронний ресурс] / О. М. Керницький – Режим доступу: file:///C:/Users/pc/Downloads/Pipo_2013_38-39_8.pdf
5. Кух А.М. Методичні основи формування сучасного освітнього середовища фізики [Електронний ресурс] / А.М. Кух – Режим доступу: <http://zavantag.com/docs/2405/index-9807-1.html?page=5>
6. Логвіна-Бик Т. Освітнє середовище як фактор розвитку особистості майбутнього вчителя біології / Т. Логвіна-Бик // Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогіка. –

Як стверджує науковець Т. Равчина, головні принципи і напрями організації взаємодії студентів з освітнім середовищем у вищій школі передбачають:

- забезпечення зовнішніх умов, сприятливих для розвитку суб'єктно-суб'єктної взаємодії викладачів і студентів;
- створення соціально-психологічної, ділової атмосфери;
- спільне визначення студентами правил, норм навчально-пізнавальної діяльності, поведінки, що регулюють навчальний процес та їхню міжособистісну взаємодію;
- організацію різноманітних видів навчально-пізнавальної діяльності як набуття досвіду [8, с. 15].

Висновки. Створення освітнього середовища у вищому навчальному закладі є важливою умовою, що стимулює результативність педагогічної підготовки у професійному становленні майбутнього вчителя фізики і математики. Дослідження науковців підтвердили, що існують різні підходи щодо визначення поняття освітнього середовища вищого навчального закладу, його компонентів та структури.

Освітнє середовище вищих навчальних закладів є сукупністю матеріальних факторів, освітнього процесу й людських відносин, які встановлюють суб'єкти освіти в процесі своєї взаємодії. Суб'єкти освітнього процесу (у нашому випадку – це студенти й викладачі, адміністративно-управлінський персонал) організують, створюють освітнє середовище, постійно впливають на нього в процесі функціонування. Становлення студентів як суб'єктів освітнього середовища відбувається шляхом їх активного залучення до педагогічного процесу, що має науково-методичну спрямованість і забезпечує умови для набуття ними педагогічного досвіду.

Отже, саме освітнє середовище вищого навчального закладу можна розглядати як одну з педагогічних умов реалізації особистості студента, як чинник розвитку особистості майбутнього вчителя фізики і математики та стратегію підвищення якості педагогічної підготовки майбутнього вчителя фізики і математики.

2013. – №1. – С.178 – 183.

7. Новиков В.Н. Образовательная среда вуза как профессионально и личностно стимулирующий фактор [Электронный ресурс] / В. Н. Новиков // Электронный журнал «Психологическая наука и образование». – 2012. – №1. – Режим доступа: www.psyedu.ru

8. Равчина Т. В. Організація взаємодії викладача і студентів у навчально-виховному процесі вищої школи: концепції, підходи, технології / Т. В. Равчина // Вісн. Львів. ун-т. – Вип. 19. – Ч. 2. – Львів, 2005. – С. 3-16.

9. Романовський О.Г. Освітнє середовище як важлива передумова формування гуманітарно-технічної еліти / О.Г. Романовський // Педагогіка і психологія. – 2002. – №3. – С. 93-97.

10. Ясвин В.А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию/ В.А. Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.

УДК 378.147

Н.М. Демченко, м. Ніжин, Україна / N., Demchenko, Nizhyn, Ukraine
e-mail: zanina2009@mail.ru

С.І. Самаріна, м. Ніжин, Україна / S., Samarina, Nizhyn, Ukraine
e-mail: cnezhyzna@ukr.net

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПОНЯТТЯ «ІНФОРМАЦІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ» ФАХІВЦЯ

Анотація. У статті здійснюється теоретичний аналіз поняття інформаційної компетентності як складової інформаційної культури фахівця вищої школи. Аналізуються різні наукові підходи до визначення цього явища. Наголошується, що інформаційна компетентність є інтегральною якістю сучасного спеціаліста у галузі вищої освіти.

Авторами розглянуто різні трактування понять «інформаційна компетентність», «інформативна компетентність», «інформатична компетентність», «науково-інформаційна компетентність», «інформаційно-технологічна компетентність», «комп'ютерна компетентність», «комп'ютерна грамотність», «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «інформаційна культура» у сучасній науковій літературі, визначено співвідношення цих термінів та їхнє місце у складі інформаційної компетентності сучасного фахівця.

Зазначено, що інформаційна компетентність є одним із основних компонентів інформаційної культури, яка, в свою чергу, є частиною загальної культури особистості.

На основі теоретичного аналізу у статті визначено особливості терміну «інформаційна компетенція», виокремлено її структурні компоненти, окреслено взаємозалежність інформаційної компетентності та загальної інформаційної культури особистості. Наголошено на багатовимірності поняття «інформаційна компетенція», виникнення якої дослідники пов'язують із розвитком таких феноменів як інформаційне суспільство, технологічна революція, а також поширенням електронних інформаційно-комунікаційних технологій, використанням медіа технологій в освітньому процесі.

Ключові слова: інформаційна компетентність, інформатична компетентність, інформаційна компетенція, інформатична компетенція, інформаційно-технологічна компетентність, комп'ютерна компетентність, «комп'ютерна грамотність», «технологічна грамотність», «інформаційна грамотність», «інформаційна культура».

The essential characteristics of «information competence» of the specialist

Annotation. The article deals with the problem of information competence development as the main component of specialist's information culture of an institution of higher education. The different scientific approaches to the definition of the phenomenon are found out. The modern scientific understanding of the information competency of a future specialist as an integral quality of person is analyzed.

The author defines the concept of «information competence», «information competence», «informatychna competence», «scientific information competence», «information-technological competence», «computer competence», «computer literacy», «technological literacy», «information literacy», «information culture» in modern science literature are adduced. Ratio of these notions and their place in information competence of a future specialist is determined. Information competence is a major component of an information culture, which in turn is a part of the general culture.

In the article are shown substantive peculiarities of the term informative competences. On the basis of theoretical analysis of concept of «information competence» the structural components, interdependence of information competence and general personal information culture. Definitely multidimensional concept of information competencies that researchers associated with the phenomenon of information society with the technological revolution, the emergence and proliferation of electronic information-communication technologies also identifies the key elements of the formation of information competence and the proposed implementation of it using Media-Technology.

Key words: information competence, informatics competence, information capacity, informatics capacity, «information-technological competence», «computer competence», «computer literacy», «technological literacy», «information literacy», «information culture».

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку економіки суспільство висуває високі вимоги

до якості професійної підготовки фахівців, які мають володіти необхідними знаннями як у професійній